

A. Martini, Sacerdotis, & Episcopi, &c.

FORMULA

vitæ honestæ, opus,

QVOD DIV QVIDEM L. AN.
Senecæ De quatuor Virtutibus falso inscriptum,
prostitit: sed auctori suo Martino Episcopo, iam
tandem ex vetusti codicis, qui est Niorti, fide as-
sertum, ac collatis varijs exemplaribus emenda-
tum.

PICTAVIS,

Ex officina Enguilberti Marnefij.

3-24
1780

MONVERAT aliquando me Maturinus Colinus Foffæus esse Niorti, quod celebre apud Pictones oppidum nemo non nouit, in vetustiore Franciscanorum bibliotheca, antiquum manu scriptum codicem, in quo essent Græca, quæ in impresso L. Annæi Senecæ in Claud. Cæsarem ludo, desyderabantur. eò cum videndi exemplaris illius gratia venissem, euoluerémque interim quicquid illic esset veterum librorum, incidi in hoc Martini Episcopi opus: cuius scriptoris nomen quia antea nusquam nec visum mihi, quod meminissem, nec auditum fuisset, cœpi paulò attentius libellum legere, vt quid rei esset id cognoscerem. Perlecta itaque ad Regem epistola, vix dum tres operis versus absolueram, cum statim id agnoui, quod pueris nobis, à barbaris planè, vt illud erat sæculum, præceptoribus, in carnificinis suis, titulo, *Senecæ de quatuor virtutibus Cardinalibus*, enarratum fuerat. Euênit illud mihi quàm gratissimum: quare empto confestim de Pictauiensi bibliopola, qui tunc commodùm affuit, impresso exemplari, adhibitóque puero cœpimus, conferre diligentius ac castigare, dedendo auctoris sui nomine iam tum cogitantes, non tam vr sua apud posteros laude ille non fraudaretur, quàm vt D. Erasmi acre & certum, ineptis quibusdam calumniatoribus comprobaremus iudicium: qui non minus rectè, vt modo palàm est, Senecæ opusculum hoc esse negauit, quàm D. Augustini illud de *vera fide ad Petrum*: quod Fulgentij Episcopi esse (id & hoc loco obiter mo-

5
nuisse non ab re futurum visum est) locupletissimus testis est peruetus ille codex, quàm ab Ioanne Sangelasio, clarissimo Vcctiarum episcopo, apud Maxentianos suos Benedictinos repertum, atque mihi concreditum, diligenter custodio, non ob eam solùm causam, vt proferri possit, si qui fortè his nostris non ita creduli, eum videre cupierint: sed etiam quòd post prædictam *Regulam veræ fidei*, duos eiusdem *Fulgentij de remissione peccatorum ad Euthymium libros* habeat, quos in studiosorum manustypis excusos nondum venisse puto. Sic igitur nunc tandem *Formulam honestæ vitæ* & auctori suo sedulo vindicatam, & multo integriorem puriorémque redditam, exire in lucem sub tuo nomine iussi, Ludovice humanissime, vt esset hoc aliquod nostræ in te obsequantiæ testimonium. Vale, & me, quo instituisti, amore prosequi perge. Pictauij, XIII. Cal. Iul. Anno Domini CHRISTI M. D. XLIIII.

DES. ERASMI ROTERODAMI CENSURA de huius opusculi auctore.

Quod sequitur opusculum sine controuersia non est Senecæ, licet admixta sint permulta ex eius libris decerpta studio hominis Christiani. Nam in ipso statim initio occurrit, Scire debes, quia sunt: ac mox, ex rebus transitorijs. Rursum Cap. de Continentia, à corpore ad spiritum. mox in eodem, scito quia profuit: & scito quia prodesse voluit. Hæc nimirum Christianissimum olent, nec tamen eiusdem hominis videtur confarcinatio. nam appendix de moder. &c.

MARTINI EPISCOPI

vita ex Io. Trittenhamio.

Martinus Episcopus Dumiensis cœnobij rector quondam & abbas, vir tam in diuinis scripturis quàm in sæcularibus literis eruditus : veniens à partibus orientis in Galliam , Sueuorum populum doctrina & miraculis ab Ariana impietate ad rectam fidem conuertit, regulas orthodoxæ fidei constituit, monasteria condidit, ecclesias reformauit. Scripsit ad Mitonem regem Galiciæ, de quatuor virtutibus, quas Cardinales appellant, instructum volumen, quod prænotare voluit, Formulam honestæ vitæ, lib. i. Gloriosissimo & tranquill.

Epistolarum plenum cultura virtutum. lib.i.

Et quædam alia quæ non vidi.

Claruit sub Theudemiro rege Sueuorum : imperium Constantinopolitanum gubernante Iustiniانو Augusto. Anno domini D. XL.

GLORIOSISSIMO AC TRANQUIL-
LISSIMO REGI MIRONI
Martinus humilis Episcopus.

NON ignoro Clementissime Rex, flagrantissimam tui animi sitim, sapientiæ insatiabiliter poculis inhiare, eaque te ardentem, quibus Moralium scientiæ riuuli manarent, fluentem requirere: & ob hoc humilitatem meam tuis sæpius literis admones, ut dignationi tuæ crebrò aliquid per epistolam scribens aut consolationis, aut exhortationis alicuius, & qualiacunque sint, dicta offeram. Sed quantumvis hoc tuæ pietatis exigat studium, scio tamen tenuitati meæ insolentem à cunctis impingi proteruiam, si regalis reuerentiæ gravitatem aut assiduis, aut vilibus, ut libet, dictis offendam. Et ideo ne aut ego licentia piæ invitationis abuterer loquendo, aut vestro magis desiderio obfisterem reticendo, libellum hunc nulla sophismatum ostentatione politum, sed planitiæ puræ simplicitatis excerptum, capacibus fidenter auribus obtuli recitandum: quem non vestra specialiter instituo potestati, cui naturalis sapientiæ sagacitas præstò est, sed generaliter his conscripsi, quos tuis ministris astantes hæc convenit legere, & intelligere, & tenere. Titulus autem huius libelli est, Formula vitæ honestæ: quem ideò tali volui vocabulo superscribi, quoniam non illa ardua, quæ à paucis & egregijs deicolis patrantur, instituit, sed ea magis commonet, quæ & sine diuinarum scripturarum præceptis, naturali tantum humana intelligentiæ lege, etiam à laicis rectè honestè que viventibus, valeant adimpleri.

FORMVLA VITAE HONESTAE PER
Martinum Episcop.

QUATUOR virtutum species multorum sapientum
sententijs diffinita sunt, quibus animus humanus
comptus ad honestatem vitae possit accedere. Ha-
rum prima est Prudentia, secunda Magnanimitas, tertia
Continentia, quarta Iustitia. Singulae igitur harum his
officijs, quae subitus annexa sunt, honestum ac bene moratum
virum efficiunt.

DE PRUDENTIA.

QUISQUIS ergo Prudentiam sequi desideras, tunc per
rationem recte viues, si omnia prius recte existimes, &
perpendas: & dignitatem rebus non ex opinione multo-
rum, sed ex earum natura constitues. Nam scire debes, quod
quaedam sunt, quae videntur esse bona, & non sunt: & qua-
dam non videntur esse bona, & sunt. Quaecunque autem
ex rebus transitorijs possides, non mireris: nec magni aesti-
mes, quod caducum est: nec apud te quae habes, tanquam a-
liena seruabis, sed pro te tanquam tua & dispenses, & tra-
ris. Si Prudentiam amplecteris, vbique idem eris: & prout
rerum ac temporum varietas exigit, ita te accommodes tem-
pori, nec te in aliquibus mutes, sed potius apres: sicut manus,
quae eadem est, & cum in palmam extenditur, & cum in
pugnum constringitur. Prudentis proprium est examinare
consilia, & non cito facili credulitate ad falsa prolabi. De
dubijs non diffinias, sed suspensam tene sententiam. Ni-
hil in expertum affirmes: quia non omne, quod verisimile
est, statim & verum est, sicut & saepius quod primum incre-

dibile videtur, non continuo falsum est. Crebro siquidem
 faciem mendacij veritas retinet. Crebro mendacium spe-
 cie veritatis occultatur. Nam sicut aliquotiens tristem fron-
 tem amicus, & blandam adulator ostendit: sit verissimi-
 tudine coloratur veritas: & ut fallat, vel ut surrepat, cona-
 tur. Si prudens esse cupis, in futura prospectum intende: &
 quae contingere possunt, animo tuo cuncta propone. Nihil
 tibi subitum sit, sed totum ante conspicias. Nam qui pru-
 dens est, non dicit, Non putavi quidem hoc fieri: quia non
 dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Cuius-
 cunque causam facti inquire: & cum initia rerum inue-
 neris, & exitus cogitabis. Scito te in quibusdam debere per-
 seuerare, quae incœpisti: quaedam verò nec incipere debes, in
 quibus perseuerare noxium est. Prudens falli non potest,
 nec fallere vult. Boni est viri etiam in morte neminem fal-
 lere. Opiniones tuae iudicia sint. Cogitationes vagas, & so-
 mnio similes, non recipias, quibus si animum tuum oblecta-
 ueris, cum omnia disposueris, tristis remanebis: sed cogita-
 tio tua stabilis, & certa sit, siue deliberet, siue quaerat, siue
 contempletur. Sermo quoque tuus non recedat à vero, nec sit
 inanis: sed aut suadeat, aut moneat, aut consoletur, aut
 praecipiat. Lauda parçè, vitupera parcius: nam similiter
 reprehensibilis est nimia laudatio, sicut immoderata vitupe-
 ratio. illa siquidem adulatione, ista malignitate suspecta est.
 Testimonium veritati, non amicitiae reddas. Cum consy-
 deratione promitte, plenius quàm promiseris, presta. Si pru-
 dens est animus tuus, tribus dispensetur temporibus. presen-
 tia ordina, futura provide, praeterita recordare. nam qui
 nihil de praeterito cogitat, vitam perdit: qui nihil de futuro
 praemeditatur, in omnia incautus incidit. *Præpone igitur*
in animo

in animo tuo mala futura, & bona: ut illa sustinere possis, & ista moderari. Non semper in actus sis, sed interdum animo requiem dato: & requies ipsa plena sit sapientia studijs & cogitationibus bonis. nam prudens nunquam otio marcet. animum aliquando remissum habet, nunquam solutum. accelerat tarda, perplexa expedit, ardua exaequat, dura molliat, temperat aspera. Scit enim, quid qua via aggredi debeat: & singula citò destinat. Videt consilium peritorum. ex apertis obscura aestimat, ex paruulis magna, ex proximis remota, ex partibus tota. Non te moueat dicentis auctoritas, nec quis, sed quid dicat attendito: nec quàm multis, sed qualibus placeas, cogita. Id quare, quod potest inueniri: id discite, quod potest sciri: id opta, quod optari coram bonis potest. Nec altiori te rei imponas, in qua stanti tibi tremendum sit, descendeni cadendum. Tunc consilia tibi salutifera aduocato, cum tibi huius vitæ prosperitas alludit. tunc te, velut in lubrico, retinebis, ac sistes: nec tibi dabis liberos impetus, sed circumspecies quo eundum sit, vel quousque.

DE MAGNANIMITATE.

MAGNANIMITAS verò, qua, qua & fortitudo dicitur, si insit animo tuo, cum magna fiducia viues liber, alacer, intrepidus. Magni animi hominis bonum est non vacillare, sed sibi constare, & finem huius vitæ intrepide expectare. Nihil aliud magnum in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magnanimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. de inimico dices, Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit. & cum illum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicare potuisse.

B

FORMULA

Scito enim magnum & honestum vindicta esse genus, ignoscere. Neminem susurro appetas, neminem suffodias, palam aggredere. Non geras conflictum, nisi prius indixeris. Nam fraudes & doli imbecillum decent. Eris magnanimus, si pericula nec appetas, ut temerarius: nec formides, ut timidus. Nam timidum nil facit animum, nisi reprehensibilis vitæ conscientia.

DE CONTINENTIA.

Continentiam verò si diligis, circuncide superflua, & in arctum desideria tua constringe. Considera tecum, quantum natura poscat, non quantum cupiditas expectat. Si continens fueris, eòsque peruenies, ut te ipso contentus sis. Nam qui sibi ipsi satius est, cum diuitijs natus est. Impone concupiscentiæ frænum: omniaque blandimenta, quæ occulta voluptate animum trahunt, reijce. Ede citra crudelitatem, bibe citra ebrietatem. Obserua ne in conuiuio, vel in qualibet vitæ communitate quos non imitaberis, damnare videaris. Nec presentibus delitijs inharebis, nec desiderabis absentes. Victus tibi ex facili sit: nec ad voluptatē, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet non saporēs. Desideria tua paruo redime: quia hoc tantum curare debes, ut desinant: atque ita ad exemplar diuinum compositus, à corpore spiritum, quantum potes, abducito. Si Continentiæ studes, habita non amœnè, sed salubriter: nec dominum esse velis notum à domo, sed domum à domino. Non tibi ascribas, quod non eris: nec quid esse maius, quam es videri velis. Hoc magis obserua, ne paupertas tibi immunda sit, nec parsimonia sordida, nec simplicitas neglecta, nec lenitas languida. Et si tibi res exiguae sunt, non tamen sint angustæ. Nec tua defleas, nec aliena mireris. Si con-

tinentiam diligis, turpia fugito antè, quàm eueniant: nec
 quenquam alium vereberis plus, quàm te. Omnia to-
 lerabilia præter turpitudinem crede. A verbis quoque
 turpibus abstineto, quia licentia eorum impudicitiam nu-
 trit. Sermones vitales magis, quàm facetos & affabiles,
 ama: & rectos potius, quàm obsecundantes. Miscebis
 interdum serijs iocos, sed temperatos, & sine detrimento di-
 gnitatis ac verecundia. Nam reprehensibilis risus est, si
 immodicus fuerit, si pueriliter effusus, si muliebriter fractus.
 Odibilem quoque facit hominem risus aut superbus & clarus
 aut malignus & furtiuus, aut alienis malis euocatus. Si ergo
 tempus iocos exigit, hoc quoque cum dignitate sapientiæ ge-
 re: ut te non grauet quisquam tanquam asperum, nec te con-
 temnat tanquam vilem. Nec sit tibi scurrilitas, sed gratia vr-
 banitas. Sales tui sine dente sint, ioci sine vilitate, risus sine
 cachinno, vox sine clamore, incessus sine tumultu. Quies tibi,
 non desidia erit: & cum ab alijs luditur, tu sancti aliquid,
 honestique tractabis. Si continens es, adulationes evita:
 sitque tibi tam triste laudari à turpibus, quàm si lauderis,
 ob turpia. Latior esto, quoties displices malis: & malorum
 de te existimationes prauas, in veram tui laudationem a-
 scribe. Difficillimum opus continentia est, assentationes adu-
 latorum repellere, quorum sermones animum quadam volu-
 ptate resoluunt. Nullius per assentationem amicitiam
 merearis, nec ad tuam promerendam per hanc additum
 alijs pandas. Non eris audax, nec arrogans, nec per-
 tinax. Sumiteste, non proicies grauitate seruata.
 Admoneberis libenter, & reprehendèris patienter. Si
 meritò obiurgauerit te aliquis, scito quòd profuit: si
 immeritò, scito quòd prodesse voluit.

sed blanda timebis verba. Esto vitiorum tuorum fugax ipse, aliorum verò neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor, sed sine exprobratione correptor, ita ut admonitionem semper charitate & hilaritate praeuenias, & errori facile veniam dones. Nec extollas quenquam, nec deicias. Dicentium esto tacitus auditor, auditorum promptus reperitor. Requirenti facile responde. Contendenti facile cede, nec in iurgia execrationeque descendas. Si contines es animi tui, & corporis motus observa, ne indecori sint: nec illos ideo contempnas quia latent: nam nihil differt si nemo videat, cum tu ipse illos videas. Mobilis esto, non leuis: constans non pertinax. Alicuius rei scientiam te habere, nec ignorans sit, nec molestum. Omnes tibi pares facies. Inferiores superbiendo non contempnas, superiores rectè viuendo non metuas. In reddenda officiositate neque negligens, neque acerbus exactor appareas. Cunctis esto benignus, nemini blandus, paucis familiaris, omnibus aequus. Esto seuerior iudicio, quàm sermone: vita, quàm vultu: clementia cultor, seuitia detestator: bona fama neque tua seminator, neque inuidus aliena. Rumoribus, criminibus, suspicionibus minimè credulus sis, sed potius his, qui per speciem simplicitatis ad nocendum aliquibus subrepunt, oppositissimus sis. Ad iram tardus: ad misericordiam pronus: in aduersis firmus: in prosperis cautus, & humilis: occultator virtutum, sicut alij vitiorum: vanae gloriae contemptor: & bonorum quibus praeditus es, non acerbus exactor. Nullius imprudentiam despicias. Rari sermonis ipse, sed loquacium patiens: seuerus, non seuus: hilares non spernans: sapientiae cupidus, & docilis. Quae nostri, sine arrogantiâ postulanti impertias: quae nescis, sine occultatione ignorantiae tibi postula impertiri. Non conturbabit

sapiens mores publicos, nec populum in se vitæ nouitate conuertet.

DE IUSTITIA.

IUSTITIA posthac virtus est. Quid autem est iustitia, nisi naturæ tacitæ conuentio, in adiutorium multorum inuenta? Iustitia non est nostra constitutio, sed diuina lex, & vinculum humanæ societatis. In hac non est, quod existimemus, quid expediat: expedit etenim, quicquid illa dicitauerit. Quisquis ergo hanc sectari desideras, time prius Deum, & ama, ut ameris à Deo. amabis autem Deum, si illum in hoc imiteris, ut velis omnibus prodesse, & nulli nocere. & tunc te virum iustum appellabunt omnes, sequentur, venerabuntur, & diligunt. Iustus enim ut sis, non solum non nocebis, sed etiam nocentes prohibebis. nam nil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni. Ab his ergo incipe, ut non auferas: & ut ad maiora proueharis, etiam ab alijs ablata restitue. raptores quoque ipsos, ne alijs timendi sint, castiga, & cohibe. Ex nulla vocis ambiguitate controuersiam nectas, sed animi qualitatem speculari. Nihil tibi intersit an affirmes an iures. De religione ac fide scias agi, vbicunque de veritate tractatur. nam etsi iureiurando Deus non inuocetur, & non inuocanti testis est, tamen inde non transeas veritatem, ne iustitiæ transfugas legem. Quod si aliquando coarctaris uti mendacio, utere non ad falsi, sed ad veri custodiam. Et si contigerit fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potius excusaberis, quia tibi honesta causa est. Iustus secreta non prodit. tacenda enim tacet, loquenda loquitur: atque ita illi alia pax est, & securam tranquillitas, ut dum alijs à malis vincuntur, ab illo vincuntur mala. Hæc ergo si stude-

B ij

FORMVLA

re curaueris, letus & intrepidus cursus tui finem expectabis: prospicies tristia huius mundi hilaris, tumultuosa quietus, extrema securus.

DE MENSURA ET MODERATIONE
PRVDENTIAE.

HIS ergo institutionibus obseruatis, hæc quatuor virtutum species perfectum te facient virum, si mensuram rectitudinis earum æquo viuendi fine seruaueris. Nam prudentia si terminos suos excedat, callida & pauida commiseris, investigator latentium, & scrutator qualiuncunque noxarum ostenderis: notaberis inimicus, timidus, suspiciosus, attentus: semper aliquid timens, semper aliquid querens, semper aliquid comminiscens: & subtilissimas suspensiones tuas ad reprehensionem alicuius impingens admissi: monstraberis digito astu plenus, versipellis, & simplicitatis inimicus, contemplatorque culparum: & postremo vno nomine vocaberis à cunctis, malus homo. In has ergo maculas Prudentia immensurata perducit. Quicumque in ea mediocri lance persistit, nec obtusum in se aliquid habeat, nec versutum.

DE MODERANDA FORTITVDINE.

MAGNANIMITAS autem si se extra modum suum extollat, faciet virum minacem, inflatum, turbidum, inquietum, & in quascunque extollentias dictorum factorumque neglecta honestate festinum, qui momentis omnibus supercilia erigens, & bestiarius etiam, quietam excitat, alium ferit, alium fugat. Sed quanuis audax sit impugna-

tor, tamen multa extra se valentia ferre non poterit, sed aut miserum oppetit finem, aut erumnosam sui memoriam derelinquit. Mensura ergo Magnanimitatis est, nec timidum esse hominem nec audacem,

DE MODO TEMPERANTIÆ.

CONTINENTIA deinde his terminis te astringat. Cæue, ne parcus sis, ne suspitiose & timide manum contrahas: nec in minimis quoque speculum ponas. Nam talis & tam circumcisa ritus putabitur integritas. Hac ergo mediocritatis linea Continentiam obseruabis, vt nec voluptati deditus, prodigus & luxuriosus appareas: nec auara tenacitate sordidus, aut obscurus existas.

QUALITER SIT MODERANDA IUSTITIA.

IUSTITIA postremò eo mediocritatis tenore regenda est, vt nec ductu iugiter leni immotam semper animi rationem negligentia subsequatur: dum neque de magnis, neque de minimis errantium vitijs corrigendis curam geris: sed licentiam peccandi aut alludentibus tibi blande, aut illudentibus proteruè, permittis. neque rursus nimia rigiditate, & asperitate, nihil veniæ aut benignitati reseruans, humana societati durus appareas. Ista ergo amabilis iustitiæ regula tenenda est, vt reuerentiæ disciplinæ eius neque nimia negligentia, communitate despecta, vilescat: neque seueriori atrocitate durata, gratiam humanæ amabilitatis amittat.

FORMVLAVITAE HONESTAE.

CONCLUSIO PRAEMISSORVM.

SI QV I ergo vitam suam ad utilitatem non tantum propriam, sed etiam multorum, inculpabiliter componere desyderat, hanc praedictarum virtutum praclarum formulam pro qualitatibus temporum, locorum, personarum, atque causarum, eo mediocritatis tramite sequatur, & teneat, vt, velut in quoddam meditullium ascendens, quasi per abrupta altrinsecus praecipitia, aut ruentem mentis compos ipse deuinet insaniam, aut deficientem contemnat ignaniam.

F I N I S.

